

V spomin na kmeta, konja in kralja v žepu ostane križ,
srčni as in pokvečen fant, izbrana oglasna stran
vse drugo je zrak

za dihanje

gorenje

in dušenje,

če prej te ne zdrami in domov vrne.

Nada
Gaborovič

Pretapljanje v plasti

Zares si si nekoč predstavljal, da bo vse to preprosto. Da boš odšel vzravan, potem ko boš dostojanstveno zaprl vrata za seboj; ko boš zapustil prazno mizo in pospravljene predale, sobo brez sleherne navlake, ki se pač nabere v življenju, najsi je kratko ali dolgo.

Celo verjel si, da je moč urediti tako, da ostane — po stari šegi — samo spomin na dobra davna leta in nič drugega; davna leta so navadno v spominu zmerom dobra.

Zdaj pa nenadoma uvidiš, da si se motil. Da vsa ta reč sploh ni preprosta. Da je celo zelo zapletena.

Kajti kratko malo ne moreš oditi kar tako. Najmanj pa dostojanstveno. Saj ti brani kup stvari, ki jih nisi predvidel v svoji gorečnosti, da bi ne pozabil ničesar; ki si jih spregledal, čeprav so ti bile tik pred nosom.

»Nikar se ne prenašli, ne hiti preveč,« se ti namreč poroga prav tisti hip, ko meniš, da si opravil z vsemi slepili. »Nisi še prišel na konec, ne verjemi si; utegne se primeriti, da tistega svojega človeškega dostojanstva nikoli ne boš ujel, da bi z njim odkorakal skozi ta vrata, kot si domneval; kajti pozabil si na kri.«

Upiraš se; vse to te ovira na poti, ki si si jo izvolil.

»Kaj neki ima s tem opraviti kri,« si rečeš, »pretočil sem jo v sina, naj kipi zdaj v njem in ga tira naprej, kot je nekoč mene. Moje je, da odidem kar najbolj nevznemirljivo.«

»Saj to je tisto,« ti šepče oni, »ne moreš oditi, ker ne smeš.«

»Kdo bi ubranil?«

»Kri,« buči zelo od daleč. »Tvoja kri.«

Počasi se naseli v tvojem srcu nemir.

Dvomiš.

Ugibati jameš šele tedaj, ko začutiš v sencih staro znano nabijanje, znamenje spopada volje in odpora; menil si, da sta se zdaj dokončno razšla, pa ju je oživilo.

»Želim oditi, kakor sem se namenil,« vztraja v tebi volja; pomisliš, da je zmerom zmagovala, karkoli si počel, za karkoli si se odločal.

»Dobro veš,« se roga odpor, »da nisi bil kos svoji krvi, ki te je vodila, ki si se ji podrejal, ji služil, ker si prevzel nase, kar ti je prepustil davni neznanec; tisti, ki mu je bilo kakor tebi do tega, da bi bilo poslanstvo postava, iz katere rastejo bodoči neznanci.«

Bučanje prevpije nemir v tvojem že rahlo odrevenelem srcu, ki se spet drami, prebuja in prisluškuje.

Ležiš čisto mirno, da bi ne preslišal ničesar.

Slutiš, da bo iz tistega, kar bo vsak hip obmolknilo, vstala pahljača novih zvokov, kot jih nisi vajen in kakor jih doslej nisi poznal. O tem nisi nikdar premišljal, toda nenadoma veš, da bo tako, kajti jasni se ti zmerom bolj, kolikor bolj lega nate gmota vsega, kar si sprejel, da bi predal naprej, pa te je teža mlela, ker je ostajala na tebi, saj nisi imel srca, da bi jo odlagal na druga ramena, še posebej ne na ramena tistih, ki si jih ljubil, teh pa ni bilo malo.

Zakaj, se vprašuješ, nisem mogel premakniti niti za las te gnusne gmote, ki se ji pravi pehanje k boljšemu in kar mi je zapustil po davnem neznanecu moj ded, da bi naj naphal čimveč za vnuke?

Potem se zaveš, da se volja in odpor stapljata in da bosta vstala zoper tebe, da se utegne pričeti vse na novo, da te bo vnovič jelo mlinčiti in gnesti v brezoblično gmoto, plast med plastmi, od koder si komaj izpolzel.

Vse se je zarotilo proti meni, misliš; kar sem preganjal, se je trdovratno vračalo, spreminjalo oblike, imena, smeri, se zažiralo pod kožo in se ni dalo otepti, naj sem se še tako trudil.

Varčuješ z močmi, z zrakom v pljučih, sam v praznoti, zagozden vanjo, obešenec brez vrvi.

Hotel sem dati čimveč svojega, nemo pripoveduješ jalovini okoli sebe, ki neprizadeto molči; zato sem plaval proti toku, napadal zahrbtno čeri, razganjal devete vale; zasajal sem živo mejo in jo prirezoval; redčil gozdove in posajal mlada drevesa; nisem dovolil podrasti, da bi dušila obetajoča debelca. Vedel sem, da bodo potrebna krepka debela in košate krošnje za tistega tujca, ki ga ne poznam in on mene ne bo nikdar. Kajti preneznaten sem; samo člen, zgolj droben vezni člen, vendar dovolj čvrst, da prenesem vso moč preteklosti in naval prihodnosti, pa ostanem jaz sam in omogočim pretok.

Bodo gmote, ki me polegajo, ugasile žarek razuma? se preplašiš; mehke so, čutiti jih je kot žagovino, toda strjujejo se v oklep in mrzlo se te dotikajo kot kovina.

Spomniš se, da si dajal veliko mehkode in da se je pretvarjala v surove obloge, da si pogostoma ječal, kadar si bil sam, globoko v sebi prepričan, da obup, dvom, žalost rušijo človekovo dostojanstvo; kako pa bi mogel zreti v obraz daljnim neznancem od nekoč in za nekoč, ko bi si ne izoblikoval tega čisto svojega, samo zate ukrojenega dostojanstva? Ampak potem si začutil, da se pridi.

Vse, kar si počenjal.

To nenadoma ni bilo videti niti najmanj pomembno, še trohice pozornosti ne vredno; ves tvoj napor je bil podoben naporu izpiralcev zlata, ki pomenijo samo toliko, kolikor rumenih zrn so ujeli na sito; njihov trud, prezebanje, lakota, odpovedovanje pa ne štejejo čisto nič.

Rekel si, da ne pristajaš na to.

Zlata zrna so pač le nagrada za trud in ne poslednja vrednota.

Toda kdo te je poslušal, povej.

Počutil si se kot izločenec, ki se je pritepel v razsežnost, staro kot vesolje in brez konca in kraja kot vesolje.

Nekje na dnu.

Kakor pohojen.

Sam.

Uporen, nepristajajoč na hladno ugotovitev, da se je treba ukloniti zakonitosti, ki se požvižga na tvoje življenje in vse, kar si položil vanj, vključno ljubezen za nazaj in za naprej.

Globoko v tvoji utrujeni, nekam zmedeni in zato usmiljenja vredni notranjosti se tedaj prvokrat poroga glasno, čemur nisi prisluhnil, ko še ni bilo prepozno.

Mimo tega si ta glas tudi zavračal, kajti svarila si odklanjal; samo kdor gre v nepošten spopad, ima odprte oči in ušesa na vse strani za opomine, si verjel.

Ko zdaj nenadoma zaslutiš, da prihajaš kot berač po katerosizebodi milost, pripravljen celo na porog, ne zmoreš več niti ogorčenosti nad seboj, najsi si vse življenje gradil na prepričanju, da moraš do konca ohraniti dostojanstvo človeka.

Čustvo ti ga je zlagoma odplahovalo.

Tvoja goreča privrženost tvoji krvi ga je zatrla.

Tvoj v častno početje zaverovani pogled ga je spodnesel.

Zdaj zaslužiš, da si nenehno gradil na njem; z vsemi svojimi dejanji in ravnanjem pa si se mu odtujeval.

»Zmerom si se ubadal z nepotrebni in nesmiselnimi rečmi,« slišiš glas orjaka, ki se sklanja nadte in ki je tvoj sin, ki te ne vidi bedno zagodenega med privrženost, čustva in nemoč. »Pri tem si zapravljal koristni čas. Zdaj ti ga pa zmanjkuje.«

Tvoja roka bi rada pobožala nekdanjo voljno, blodečo ročico, ki je znala tipati za teboj, ročico dečka, ki se je smejal, tekal in poslušal tvoje zgodbe; ki je čeblljal venomer in je nosil na licih sonce, v očeh dobro prihodnost, tako da nisi dvomil o njegovem srcu. Zdaj stoji nad teboj namrgoden, mudi se mu, kvariš mu načrte, zaviraš urnost, ki ga vodi dalje, tako da se še ozreti ne utegne, kaj šele zastati več kot za hip.

»In tako zelo bi zdaj potreboval to,« pravi nevoljno, ker si ga pač razočaral, tega pa ni bil vajen. In brž računa, preudarja in kombinira, kako bi vendarle dosegel, kar se je namenil, ne da bi bil zares oškodovan po tvoji krivdi, ker si ga nenadoma pustil na cedilu.

Da odhajaš, zanj ni niti malo pomembno, zanj je to izdajstvo, ki ga od tebe nikoli ni pričakoval.

Pomisliš, da mu ne privoščiš svojih trenutkov zdajle nekoč kasneje. Ker je tvoja kri in kri tvoje žene, ki je že dolgo zemlja.

Iz daljave slišiš očitek, da si kriv, ker si bil zmerom senca v sinovi bližini; nikoli se mu ni bilo treba mučiti na vrelem soncu. Zdaj, ko je izpostavljen, zre mračno in nevoljno predse, osoren, pravo nasprotje sinjeokega dečka jasnega obraza.

Zakaj neki zdaj ne morem več misliti samo nanj, premišljuješ, ko ga opazuješ z veliko težavo tako tujega, oddaljenega. Pristajaš na svoj sum, da si morebiti že zdavnaj odmrll, le da tega nisi opazil; da si bil preveč zaposlen s toliko rečmi, pa si zato lahko jel ugotavljati vse bridkosti šele zdaj.

Nikoli nisem želel veliko, premišljuješ osupel, ker čutiš, kako se v tebi krha, seseda, kako se pričenja kemijski proces, ki nanj še nisi pripravljen, ker se nisi utegnil pripraviti: proces prehajanja v plasti; ne moreš pa se dokopati do spoznanja in resnice, kaj boš s svojim delom pomenil ti; boš sploh kaj.

Ali pa bo edino, kar bo nosilo kanec tebe, tale mož, ki koraka po sobi gor in dol, da ječijo podnice. Obide te neznanska želja, da bi se spustil na kolena in molil k njemu; da bi ujel v svoje oči njegove, vedre in sončne, otroške, proste mraka, nevolje, nezaupanja, dvomov, tujosti. In neskaljene s tujimi primesmi.

Človek proda za en sam ljubeznivi, prijazni nasmeh sam sebe, se ti nemo iztrga in požvižgaš se na dostojanstvo, s katerim si se namenil odkorakati s pozorišča, zakleniti za seboj vrata.

Izda se za svetle oči pod njegovim čelom.

Proda se kretnji, ki bi izrazila željo, da bi bila prijazna.

Otrpneš, ko se zaveš, kaj si pravkar storil.

Ko zaznaš, da si pod gmotami, ki so polegale nate, pobrskal globoko v sebi in se našel slabotnega, prav takega, kakor nikoli nisi nameraval biti. Nemočnega pred potrebo po ljubezni, ki si jo razdajal, zdaj pa bi si je vsaj kanec vzel zase, najsi to nima nič opraviti s človeškim dostojanstvom.

Rad bi poklical na pomoč razum.

Dobro ti je služil doslej. Zdaj stikaš za njim zaman.

Ko z očmi slediš sinu, se ozre nate in zmrazi te, ker zre vate maska. Vendar čutiš, da tudi on zre masko in to vaju oba odreveni.

Zatem umakneta naglo oči.

Ko bi mu vsaj lahko zabrusil kot nekoč, si želiš. In ko bi on meni, potem, krčevito misliš, bi se te kamnite poteze jele tajati, odtajale bi se in bliže bi si bila. Nekoč sva se imela vendar tako zelo rada in to ni moglo preiti kar tako, izginiti v nič, nekje je, nekje obstaja in morebiti išče le znamenja, da se vrne, si spet najde svoj prostor. Odmreti ni moglo; če je zarjavelo, ga je mogoče rešiti, tudi zarjavele besede vnovič oživijo in te razveselijo, ko si jih očedil in jim vrnil zvok, barvo, pomen,

Potem zaslutiš, da že prosjačiš in da bi tega ne smel početi, ker si se že preveč poniževal. Pred seboj in sinom. In da morebiti prosjačiš za nekaj, kar je utonilo. Kar se ne more vrniti, ker je bila globina prevelika, pa tudi zato, ker je tak zakon, ki ga sicer nikoli nisi priznaval, toda tedaj si bil mlad, to pa je zakon, ki pride čisto na koncu, ki se zaseje sam, razplodi sam in nikoli ne zastara.

Toda tudi nikomur ne prizanese.

Nikomur, kdor je želel pretočiti svojo kri v prihodnje rodove.

Zbojiš se, da ti bo kljub naporom planila čez ustnice poslednja beseda, ki bi razkrila tvojo slabotnost, popušcanje in poslednje pristajanje. Zbojiš se, kajti dobro veš, da tako daleč ne smeš dovoliti pasti samemu sebi, zaradi sina ne, ki mu njegov čas šele zori in bi ne moglo biti zanj nič hujšega kot tvoje pristajanje na vse; karkoli si počel, in ni bilo najslabše, vse bi razvrednotil; tega pa ne smeš in ne moreš dopustiti.

Vzpneš se, da bi nekaj rekel. Ko se strneta tvoj in sinov pogled, je za hip videti, kot da bi se v modrih očeh utrnilo spoznanje, daljnje spoznanje tistega, za kar si potreboval vse svoje življenje, da bi na koncu sprevidel, kako jalovo je; da pa mora biti kljub temu prihranjeno sinu, ki mora najti vse čisto sam, karkoli bo iskal.

Oči v maski, ki se je nagnila spet nadte, zmrznejo, zato te oblije zona. Upal si, da se bodo odtalile in se bo razprlo v ljubezni, zaradi katere si se bil pripravljen odreči lepemu načrtu o dostojanstvenem odhodu, čeprav si si zabil v glavo, da tega nikoli ne bi mogel dovoliti, niti pristati na to ne.

Rad bi pobesil oči, toda veke te ne ubogajo.

Počutiš se kot hlapec in suženj, ki čaka na povelje in upa, da bo iz gospodarjevih besed izmolzel kapljico naklonjenosti.

Veš, da zunaj piha veter.

Udarja v oknice, ki nikoli niso bile čvrsto pritrjene.

In veš, da se jesen preveša v zimo, kajti sončni žarki, ki so prtipali do police nad tvojo glavo, so neprijazni, kljub debeli šipi hladni.

Pomisliš, da si si zmerom želel dajati svojo toploto.

In veš, da boš tedaj, ko boš utonil pod gmoto, ki leži na tebi, hladen in nekoristen, zdaj pa ti ni dovoljeno greti nikogar več, najsi si tega še tako želiš.

Morebiti, se utapljaš v srečno misel, sem zgolj veliki in staromodni sanjač iz nekega preteklega, odmrlega sveta in se mi le dozdeva, da živim zdajle in da sina tarejo čisto drugačne skrbi kot mene, ki bi želel očistiti svoje misli za poslednji odhod in pred njim, predati zadnje iskre svetlobe in toplote, da bi je bilo več za tiste, ki so na poti.

»Daj mi roko, sin,« iztrgaš se sebe, ker se ti zdi, da leži molk vse predolgo med vama.

»Ne bodi otročji, oče,« se namršči sin, ki je zrastel v tako velikega in močnega moža, da mraza še občuti ne, ne še zdaj, in položi svojo lopatasto dlan v tvojo krhko zelo počasi, z občutno nelagodnostjo. Ni videti, da bi mu bilo kaj do tega in je po malem že nestrpen.

Obsuješ to roko s poljubi.

Naveličano jo odtegne. Ne veš, ali mu je nerodno, neprijetno ali ga je morebiti malce sram.

Kajti ponižal si se.

Ponižal najbrž dokončno.

V sinovih očeh že, zase pa tega ne moreš trditi.

Zdaj vidiš vse stvari čisto drugače. Svetloba in barve se lomijo vse drugače, kot si vaju doslej. Tudi mešajo se drugače in ustvarjajo nove odtenke, lepše, kot so jih zaznavale tvoje oči kadarkoli do tega trenutka.

Teža jame plahneti in počutiš se lahak kot nikoli.

Obroč, ki te je uklepal, se sname sam in nič te ne ovira več, da bi ne odprl vrat in odšel. Lahak si in to je dobro. Veš, da je to dobro, saj ti ne utesnjuje misli, te ne zavira, da bi ne bil srečen in celo zelo razigran.

»Kar imam, ti bom dal, sin,« zašepečeš, vendar ne bi mogel priseči, ali si bil dovolj glasen za sinova ušesa; njegove oči namreč zro še enako nespremenjeno neodtajane vate.

Zazdi se ti, da so se odprla vsa okna in napolnila tvoja uboga pljuča s smolnatim zrakom planinskih gozdov. V tem ne opaziš prav nobene razlike, vse je tako kot nekoč, ko si hodil po gozdovih in vsesaval vonje, barve in mehko, ko si gazil žametni mah in preskakoval ploščate kamne v potni strugi, medtem ko je deček stikal za vsem mogočim in ti prožil roke, da si ga vzdignil čez vodo, ker še ni imel trdnega koraka, kamni pa so bili spolzki. Bila sta vesela in sta se veliko smejala, nebo z vama, včasih je svet obstal in tišina okamenela, potem pa se je spet vse razpočilo v velikansko, divje rajanje in veselje.

Pomisliš, da se je popoldne tedaj prevešalo v noč in so jutra rastla v dan.

In da je sin vedel za to.

Ni videti, pomisliš, da razglablja o tem, ali da bi ga to posebej zanimalo. Morebiti je pozabil.

Žal ti je, če je to res, kajti tega ne bi smel. Tudi jaz sem v tem, kot je on. Na to ne bi smel pozabiti.

»Potem sva domenjena?« pravi tedaj sin.

Ne odvrneš ničesar.

Čisto na dnu tvojega srca raste v tebi odpor do tebe z večjo močjo kot doslej. Pljuska čez rob kotanje, ki so jo izdolble v času kaplje, toda zdaj ne utegneš bojevati boja z bolečino.

Misliš o tem, ali je smiselno braniti dostojanstvo, ki bi se ogrnil vanj in odplaval z njim, pri tem pa bi ga ne mogel zamenjati za čvrst stisk poštene roke; lahko da si bil ves čas v zmoti in si zmotno mešetaril za blago, ki je lahko pokvarljivo, pozabljal pa si na skrivne vire, iz katerih niso mogle privreti solze.

Čutiš, da prihajajo, goltaš jih in okušaš njihovo sol.

Sina ni več.

Po tem sodiš, da je slišal, kaj si mu rekel, in ni bilo več potrebe, da bi še ostal. Kaj bi si tudi začel s tvojimi starčevskimi mislimi, željami, pred-sodki in voljo. Vse to mu je tako neznansko tuje in zoprno, nadloga pač, ki ji je treba čimprej ubežati, da ne steče za teboj. Saj vse to natanko veš, kajti prav tako si čutil davno nekoč, ko si bil, kot je zdaj tvoj sin.

Tedaj nisi mogel vstric s svojim očetom, kot ne mara zdaj tvoj sin s teboj. Vendar si si tedaj obljubljal vrsto reči, ki pa jih tudi nisi izpolnil, kot jih ne bo tvoj sin.

Utopljaš se v lahno mavrico, ki prši barve, tisoče barv; lovijo se in stapljajo in se razprostro čezte kot zastava čez trup mrtvega bojnika: nihče ne bo vedel, je bil hraber ali ne, se je bojeval za to zastavo, ali pa je morebiti le padla čezenj po prestani bitki.

Skušaš razločiti, ali občutiš olajšanje ali ne.

Ne moreš.

Potem si pomagaš z mislijo, ki se prižiga in ugaša, z mislijo, da je tudi želja po olajšanju navadna prevara, ki po njej hrepeni slabič. Kaj drugega tudi sem, si rečeš, ko pa sem nosil pred seboj kakor prapor željo po dostojanstveni smrti, pa sem ga prodal za mlahav stisk roke. In to, veš sedaj čisto natanko, je bila edina želja, ki mi je preostala in ki bi jo zmozel izpolniti samemu sebi, pa je nisem, ker sem se upognil. Zaradi neustavljive želje, zelo dobro veš, zaradi te majhne želje po občutku, da vendarle pripadam nekemu, da sodim nekam, sem se upognil, se predal.

Ko obležiš povsem mirno, ko se zbereš, imaš še toliko moči, da si zaželiš, da bi imel težko smrt. Zelo težko smrt. Smrt navadnega lumpa, ki ga pokopljejo brez ceremonij in čustev v neznan grob.

Saj drugega si tudi ne zaslužiš, mrmraš v svojo brado, ko sem se dal zapeljati preperelemu slepilu in sem si zaprl vrata, tako da ne bom mogel oditi dostojanstveno, kot pritiče spodobnemu, častnemu človeku. Pa saj to nisem bil, nisem mogel biti, ker sem podlegel želji, da bi ohranil most med tistim čebljajočim otroškim glaskom in svojim basom, kot da je to mogoče.

Začutiš prepah.

Nekje se zaloputnejo vrata.

In še nekje je slišati mrmrajoče glasove; kot bi žuborela v kotanjo bistra studenčnica.

»Prišlo je tako nenadoma,« slišiš zelo oddaljeno bariton, ki ga dobro poznaš, saj pripada tvojemu sinu.

»Se zgodi, se zgodi,« govori visok, tenak glasek, povsem neznan, »ko to najmanj pričakujemo.«

Dvomiš, če je res tako.

Rad bi si ogledal človeka s tem glasom, pa ne moreš vzdigniti vek.

Samo čutiš, kako te urne roke preiskujejo.

»Zelo ga bomo pogrešali,« govori bariton in to te zbode kot z dolgo tanko iglo v srce, ki še noče obmirovati.

»Bil je tako dober človek,« zateguje sinov glas in sedaj sovražiš ta pretekli čas in vesel si, ko nenadoma začutiš, da žuboreči glasovi ustvarjajo med teboj in seboj trdno pregrado, za katero si varno spravljen. Le nič bojzani, si govoriš, saj ne morejo več čez, sam sem in dovolj časa bom imel za resnico, ki jo moram še doumeti. Dovolj časa in miru. Vse, dokler ne postanem plast.